NAKLADATELSTVÍ JANA OTTY 1871–1916

Svatopluk Herc (Praha)

The Publishing House of Jan Otto in 1871–1916

Abstract: The article presents the history of Otto's publishing house from its establishment in 1871 until the death of its founder, Jan Otto, in 1916 with an emphasis on the formative years of the development of the business (1871, 1883/84, 1899). It deals with the transformation of the company and Otto's exceptional business success. Otto managed to build the biggest nationally Czech publishing enterprise, characterised by a sophisticated universal editing programme, through which he tried to cover all literary needs of the Czech nation. At the end of Otto's life, his company stopped expanding and gradually began to stagnate. The lack of a suitable successor in the management of the company and fights over the inheritance eventually led to the fall of this company.

Keywords: Jan Otto – publishing business – book market – book printing – bookshop

Úvod

Nakladatelství Jana Otty (1841–1916) výrazně spoluformovalo kulturní a vzdělanostní milieu české společnosti třetí čtvrtiny 19. a počátku 20. století. Uvedená studie si klade za cíl představit historii tohoto podniku od jeho založení v roce 1871 po smrt jeho zakladatele a majitele v roce 1916, a to s důrazem na uzlové body jeho vývoje. Současně bude přiblížen ediční profil závodu a vymezen jeho charakter.

Ottův podnik v průběhu let

Jan Otto působil od roku 1862 v nakladatelském a knihtiskařském závodu bratří Grégrů, kde se vypracoval až na pozici disponenta. Během tohoto období získal potřebné profesní know-how a zároveň se díky své široké veřejné a politické činnosti etabloval v české národně orientované společnosti, zajistil si „jméno“ a vybudoval si základní sociální kontakty a síť.¹ Dne 31. května 1869 se navíc výhodně přizemil do proslulé nakladatelské a knihkupecké rodiny Pospíšilů, když si vzal dceru pražského nakladatele a knihkupce Jaroslava Pospíšila Miladu. Zakladatelem rodinné dynastie byl Jan Hostivít Pospíšil, patrně nejvýznamnější český nakladatel první poloviny 19. století.²

V květnu roku 1870 poslal mladý a ctižádostivý Otto svému tchánovi dopis, v němž ho informoval o svém rozhodnutí zřídit si od nového roku svůj vlastní knihtiskařský a nakladatelský závod a požádal ho o radu a pomoc.³ Výsledkem bylo, že se Pospíšil rozhodl svému zeti přenechat vlastní knihtiskárnu na Václavském náměstí v domě č. 783-II. Stalo se tomu tak dne 27. února 1871.⁴ Otto se však vedení závodu ujal formálně až 1. března 1871, jak nám potvrzuje tištěné oznámení.⁵ Dne 30. března 1871 mu pak české místodržitelství udělilo koncesi k provozování knihtiskařské živnosti,⁶ takže už nic nebránilo tomu, aby Otto zahájil vlastní podnikatelskou činnost.

Z dochovaných dokumentů vyplývá, že Jaroslav Pospíšil nepřepustil svému zeti knihtiskárnu zadarmo. Jan Otto ji musel zaplatit. Podle definitivní smlouvy z 25. prosince 1873 se zavázal uhradit 2 500 zl., a to v pěti splátkách po 500 zl. do konce prvního pololetí roku 1876. Celé ujednání bylo pro Otta i přes probíhající hospodářskou krizi výhodné. Jednak byla kupní cena knihtiskárny nižší než cena tržní, jednak Pospíšil nepožadoval z dlužné částky žádné úroky a splacení nemuselo probíhat pouze v hotovosti. Otto mohl uvedenou částku vyrovnat tím, že by jeho knihtiskárna vyhotovila zakázky, které by si Pospíšil u něho objednal.⁷ To se mu mohlo hodit, pokud by případně nedisponoval dostatkem finanční hotovosti.

¹ Srov. HERC 2009, s. 15–28; HERC 2013, s. 38–44.

² K podnikatelské rodině Pospíšilů srov. souhrnně LEXIKON 2008b, s. 1022–1033; MYŠKA 2003, s. 352–353; přímo k Jaroslavu Pospíšilovi HAUTKOVÁ 2016 a k Janu Hostivítu Pospíšilovi DOUBRAVA 1971; KNEIDL 1997.

³ Literární archiv Památníku národního písemnictví (dále LA PNP), fond Jan Otto – nakladatelský archiv (dále Jan Otto), Korespondence, J. Otto Jaroslavu Pospíšilovi 23. 5. 1870.

⁴ Tamtéž, Jaroslav Pospíšil J. Ottovi 27. 2. 1871.

⁵ Tamtéž, Korespondence-Jaroslav Pospíšil, Tištěné prohlášení o převzetí knihtiskárny J. Ottou 20. 4. 1871.

⁶ Státní oblastní archiv v Praze (dále SOA Praha), fond Krajský soud obchodní Praha (dále KSO Praha), sign. Fasc. Jd. VI-171 (firma J. Otto), kart. 458, Ottovo oznámení obchodnímu soudu o udělení knihtiskařské koncese z 12. 4. 1871, Intimát magistrátu hl. m. Prahy z 5. 4. 1871, čj. 28003.

⁷ LA PNP, fond Jan Otto, Korespondence, J. Otto Jaroslavu Pospíšilovi 25. 12. 1873; HERC 2013, s. 45–46.

Obr. 1. Portrét Jana Otty, maloval Václav Brožík, Praha 1893, olej na plátně. Národní muzeum, inv. č. H2-198 038.

Zároveň s předáním knihtiskárny učinil Pospíšil v dubnu 1871 ve prospěch Otty prohlášení, ve kterém doporučil jeho nový závod nejen svým zákazníkům, ale i celé veřejnosti slovy: „Dávám Vašnostem věděti, že jsem dnem 1. března t. r. [1871] knihtiskárnu svou přepustil zeti svému, panu Janu Ottovi [jméno je zvýrazněno – S. H.], kterýžto v příbuzném závodu po delší dobu s dobrým úspěchem se byl zaměstnával a v nějž plnou důvěru kladu Vašnostině přízni co nejvřeleji poručena jej činím. Dobrou pověst, jakéž knihtiskárna moje, již i z dob mého otce Jana Hostivíta Pospíšila, po dlouhá léta požívala, zeť můj zajisté dochová a závod svůj mladými silami svými dle požadavků nynější doby rozšířiti pílen bude.“⁸ Pospíšilovo doporučení nebylo omezeno jen na české jazykové prostředí, potažmo české země, ale podobné prohlášení vyšlo v *Oesterreichische Buchhändler-Correspondenz*,⁹ což byl ústřední tiskový orgán celorakouské knihkupecké stavovské organizace Spolku rakouských knihkupců (*Verein der österreichischen Buchhändler*).

Zmíněné prohlášení bylo pro Otta velmi podstatné ze symbolického hlediska. Byl jím totiž de facto označen za pokračovatele rodinné podnikatelské tradice, a dokonce implicitně za nástupce odkazu již zmíněného Jana Hostivíta Pospíšila. To nepochybně zvýšilo kredit nového Ottova závodu v rámci knihkupecké obce, ale i v řadách české národní

společnosti, z které se rekrutovali primárně jeho zákazníci. Zároveň Pospíšilovo doporučení bylo signálem dosavadní klientele knihtiskárny, aby zůstala věrná i novému majiteli. Ten mohl navíc při svém podnikání využívat již existující společenské sítě, navázané na převzatý závod i na tchánovu rodinu. Ottův vstup do nakladatelského a knihtiskařského podnikání byl tím bezpochyby legitimizován a postaven na solidních základech.

Velikost a strojní vybavení Pospíšilovy knihtiskárny Ottovým plánům nedostačovaly, takže musela být rozšířena a zmodernizována. Otto zřídil novou sazárnu, kterou opatřil moderním typem písma, a nakoupil nové stroje.¹⁰ Knih-tiskárnu zároveň obohatil o nakladatelství. Jeho prvními nakladatelskými projekty byly již v roce 1871 edice *Osvěta lidu* a *Laciná knihovna národní*. V roce 1872 pak začal vydávat humoristický týdeník *Paleček*. Zdá se však, že Otto nebyl ještě tehdy pevně rozhodnut, jakým směrem by se měly jeho podnikatelské aktivity dále ubírat. Roku 1873 totiž uvažoval se svým přítelem Františkem Augustinem Urbánkem, který si v roce 1872 zřídil ve Vodičkově ulici knihkupectví s půjčovnou českých knih, o založení společné firmy s názvem První akciové knihkupectví v Praze.

Otto s Urbánkem plánovali založit akciovou společnost, která by převzala jejich sklady knih, za něž by obdrželi akcie chystané společnosti. Ta měla nadále vést Ottův nakladatelský závod a Urbánkovo knihkupectví. Knih-tiskárnu si měl však Otto ponechat, navíc proponovaná firma se měla zavázat zvláštní smlouvou, že nikdy nezřídí vlastní knihtiskárnu a že bude vždy tisknout u Jana Otty, pokud on o to projeví zájem. Akciové knihkupectví mělo disponovat devítičlennou správní radou, která by se skládala ze dvou ředitelů v jejím čele a sedmi řadových členů. Ředitelé, jimiž se měli stát pochopitelně Otto a Urbánek, měli společnost řídit a disponovat přitom plnou mocí. V některých ohledech však měli být ředitelé omezeni rozhodnutím správní rady. Té měly být např. předkládány veškeré nové ediční projekty ke schválení. Ottův a Urbánkuv roční plat měl činit 5 000 zl. V případě dosažení dobrého hospodářského výsledku měl být tento fixní příjem ředitelů navýšen tantiémou, jež by pro jednoho obnášela 10 % z čistého zisku. Ze zbylých 80 % mělo 10 % připadnout správní radě, 10 % rezervnímu fondu a 60 % by bylo vyplaceno mezi jednotlivé akcionáře.¹¹

Z chystaného projektu nakonec sešlo. O důvodech lze jen spekulovat, ale rozhodující roli hrálo asi špatné načasování podniku, které se krylo s probíhající hospodářskou krizí, vyvolanou krachem na vídeňské burze dne 9. května 1873. V archivu dochované oznámení o zřízení Prvního akciového knihkupectví přitom pochází z října 1873, tedy z doby, kdy krize byla už v plném proudu. Za situace, kdy výrazně klesaly kurzy akcií a řada akciových podniků musela likvidovat, se patrně veřejnost obávala na celém projektu podílet a upisovat akcie. Tomu by nasvědčovala dochovaná subskripční listina budoucích akcionářů, která neobsahuje žádné jméno.¹²

⁸ LA PNP, fond Jan Otto, Korespondence-Jaroslav Pospíšil, Tištěné prohlášení o převzetí knihtiskárny J. Ottou 20. 4. 1871.

⁹ Anzeigblatt, *Oesterreichische Buchhändler-Correspondenz* 12, 1. 6. 1871, č. 16, s. 126–127.

¹⁰ ŠVEHLA 2002, s. 40.

¹¹ LA PNP, fond Jan Otto, Spolky-Akciové knihkupectví, První akciové kněhkupectví v Praze 1. 10. 1873, Zásady a úmluvy týkající se nového akciového knihkupectví v Praze.

¹² Tamtéž, Korespondence-František Augustin Urbánek, První akciové knihkupectví v Praze (subskripční listina).

K nerealizaci akciového knihkupectví mohl přispět ovšem i jiný faktor. Otto s Urbánkem si mohli na poslední chvíli celou věc rozmyslet, neboť chystaný projekt se sotva slučoval s jejich ambiciózní a individualistickou povahou.¹³ I přes vůdčí úlohu by se totiž museli o pravomoci dělit se správní radou a také mezi sebou navzájem. I přesto, že První akciové knihkupectví nakonec nevzniklo, byl celý projekt znakem Ottovy a Urbánkovy podnikatelské iniciativnosti a odvahy, neboť nápad založit akciové knihkupectví měl v Čechách prvenství.¹⁴

I přes nepříznivé hospodářské poměry se podniku Jana Otty dařilo. V roce 1874 Otto rozšířil svůj podnikatelský záběr, když doplnil nakladatelství a knihtiskárnu knihkupectvím, v němž prodával i umělecká a hudební díla. Jeho vedením pověřil Františka Kohouta.¹⁵ V roce 1875 dokonce usiloval o zřízení odštěpného (filiálního) knihkupectví a obchodu s uměleckými a hudebními díly na Smíchově, což mu ale nebylo místodržitelstvím povoleno.¹⁶ Následné Ottovo odvolání k ministerstvu vnitra bylo zamítnuto.¹⁷ Navíc Otto uvažoval, že by založil knihkupeckou filiálku v Rakovníku. Ani k tomu však nedošlo.¹⁸ Přesto se zdá, že se Otto tehdy snažil výrazněji prosadit mezi knihkupci, a to i mimo Prahu. V roce 1876 zaměstnával ve svém závodě již 49 osob.¹⁹

V roce 1879 se Jan Otto přestěhoval se svým závodem do Jungmannovy ulice č. 22, kde ve dvoře nechal postavit velkou budovu pro tiskárnu a expedici. Celkové investice dosáhly výše 10 000 zl. Tento krok byl vynucen rostoucí nakladatelskou a knihtiskařskou činností, které dosavadní prostory přestaly stačit.²⁰ Z roku 1879 máme k dispozici také Ottovu účetní bilanci, která nám potvrzuje úspěch jeho podnikání. Čisté Ottovo jmění tehdy odpovídalo částce 100 000 zl.²¹ Tato bilance nám rovněž umožňuje rekonstruovat ziskovost některých edic a časopisů, které Otto vydával. Nejvíce vynášela *Laciná knihovna národní*, a to 8 000 zl. ročně, následovaná *Salonní bibliotékou* s ročním ziskem 2 000 zl., *Pražské hospodářské noviny* vykazovaly zisk 1 000 zl., kalendáře stejný obnos, *Budečská zahrada* 500 zl., ostatní nakladatelské podniky pak celkem 3 000 zl. Tiskárna měla roční zisk 6 000 zl. a sortiment 1 000 zl.²²

Jedním ze zlomových roků Ottovy podnikatelské kariéry byl rok 1883. V tomto roce začal vydávat nákladné mnohospazkové dílo *Čechy* a rozhodl se vydávat časopis pro měšťanské vrstvy *Zlatá Praha* (vycházela od roku 1884) a *Naučný slovník* (první sešit vyšel v roce 1888).²³ Právě tyto tři nakladatelské podniky společně s edicí *Světová knihovna*, která byla založena v roce 1897, tvořily páteř Ottovy nakla-

Obr. 2. Reklama Ottova nakladatelství. *Finanční listy* 5, 12. 1. 1908, č. 2, s. 13.

datelské činnosti a vedly k tomu, že se etabloval jako nejvýznamnější český nakladatel závěru 19. a počátku 20. století. Uvedené ambiciózní ediční projekty a expandující podnik si vyžádaly rozšíření závodu. V roce 1883 zakoupil Otto za 77 000 zl. dům č. 34 (později přikoupil ještě dva sousední domy – č. 35, 36) na Karlově náměstí, kam přesunul z Jungmannovy ulice svůj závod. Ve dvoře tohoto domu nechal postavit novou budovu pro knihtiskárnu, kterou v roce 1893 rozšířil ještě o jednu budovu, v níž byly i rozsáhlé místnosti pro knižní sklad.²⁴ Ottova knihtiskárna se zařadila mezi největší v Praze.²⁵ Nemovitosti na Karlově náměstí se staly sídlem Ottova nakladatelství až do roku 1936.²⁶

Rozhodnutí vydávat *Čechy*, *Naučný slovník* a *Zlatou Prahu* mělo též za následek, že Jan Otto v roce 1884 přepustil

¹³ ŠVEHLA 2002, s. 41.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž, s. 42; SOA Praha, KSO Praha, sign. Fasc. Jd. VI-171 (firma J. Otto), kart. 458, Oznámení obchodnímu soudu o udělení knihkupecké koncese a zřízení knihkupectví z 3. 6. 1874.

¹⁶ LA PNP, fond Jan Otto, Doklady podnikové-Činnost nakladatelství, Žádost o zřízení odštěpného knihkupectví na Smíchově z 14. 7. 1875; Korporace-Okresní hejtmanství Smíchov, Okresní hejtmanství na Smíchově J. Ottovi 18. 2. 1876.

¹⁷ Tamtéž, Korporace-Okresní hejtmanství Smíchov, Okresní hejtmanství na Smíchově J. Ottovi 1. 6. 1876.

¹⁸ Tamtéž, Korespondence-František Růžička, Smlouva b. d.

¹⁹ Tamtéž, Korporace-Živnostenská banka Praha, J. Otto pravděpodobně výboru První občanské záložny 12. 6. 1876.

²⁰ ŠVEHLA 2002, s. 44.

²¹ Tamtéž.

²² Tamtéž.

²³ Tamtéž, s. 47.

²⁴ Tamtéž, s. 48–50. Srov. též LA PNP, fond Jan Otto, Korporace-Občanská záložna v Karlíně, J. Otto [Janu Topinkovi] b. d. [1883].

²⁵ MYŠKA 2008, s. 386.

²⁶ LEXIKON 2000a, s. 716.

své knihkupectví jeho dosavadnímu vedoucímu Františku Kohoutovi. Ten si přibral za společníka Jaroslava Bursíka a bývalé Ottovo knihkupectví se stalo součástí nově založené nakladatelské a knihkupecké firmy Bursík a Kohout.²⁷ Z návrhu smlouvy vyplývá, že Kohout musel zaplatit Ottovi veškerý sortiment a všechny jeho investice do knihkupectví, to celé navíc zvětšené o cca²⁸ 6% úrok. Navíc se Kohout musel zavázat, že publikace, které jeho firma v budoucnu případně vydá, nechá vytisknout v Ottově knihtiskárně. Dále se Kohout měl „o rozšíření skladu Ottova vždy zvláště starati“. Otto si také vymohl kontrolu nad chodem knihkupectví, dokud nebudou všechny splátky řádně uhrazeny.²⁹

Definitivní podobu smlouvy nemáme bohužel k dispozici, ale domnívám se, že se příliš nelišila od prezentovaného návrhu. Jan Otto se tedy projevil jako prozíravý podnikatel, neboť si uvolnil finance a pracovní čas, dosud vázané v knihkupectví, na chystané velké nakladatelské projekty. Obdržel navíc slušnou finanční náhradu, která byla pravděpodobně vyšší než prostředky do knihkupectví vložené. K tomu získal pro svou knihtiskárnu významného klienta. V Ottovi zvítězil definitivně duch nakladatele nad knihkupcem. Léta 1883 a 1884 lze proto považovat za mezník, kdy Otto začal systematicky a cílevědomě budovat svůj nakladatelský závod. Na knihkupecké podnikání však zcela nerezignoval. V jednom ze svých domů na Karlově náměstí totiž otevřel knihkupectví, kde prodával vlastní nakladatelskou produkci, a v roce 1899 zřídil filiální knihkupectví ve Vídni.³⁰

Velikost Ottova závodu v tomto období a zdar jeho podnikání zachycuje další dochovaná bilance, která je právě z roku 1884. Ottovo čisté jmění bylo 279 000 zl.,³¹ což znamenalo nárůst o 179 000 zl. oproti roku 1879. O tom, že mu jeho podnikatelská činnost vynášela, není nejmenších pochyb. V roce 1890 odpovídalo Ottovo čisté jmění částce 508 500 zl.³² Vidíme, že jeho majetek se za šest let téměř zdvojnásobil. Stoupl totiž o 229 500 zl. V roce 1891 zaměstnával Ottův závod (včetně knihtiskárny) 150 osob.³³ Na počátku roku 1899 obnášel jeho čistý majetek již 1 234 000 zl.³⁴ Oproti roku 1890 došlo k nárůstu o více než polovinu – o 725 500 zl. Ottův podnikatelský úspěch se tak dále prohluboval.

Po roku 1883 byl dalším klíčovým rokem Ottovy podnikatelské dráhy právě zmíněný rok 1899. Tehdy rozšířil teritoriální působnost svého podnikání založením filiálního knihkupectví ve Vídni. Následoval příkladu Josefa Richarda Vilímka ml., který tak učinil již v roce 1894.³⁵ Ottova vídeň-

ská filiálka sídlila nejprve v Burggasse 79, později byla přesunuta přímo do centra Vídně. Její novou, velmi dobrou adresou se stala Gluckgasse 3 v I. vídeňském okrese.

Ottův vídeňský podnik se skládal z českého knihkupectví a stále výstavy vybraných uměleckých a literárních děl.³⁶ Knihkupectví prodávalo primárně publikace Ottova nakladatelství, ale v jeho sortimentu se nacházely i tituly jiných nakladatelství. Pokud se některá publikace nenacházela na skladě knihkupectví, bylo si ji možno objednat.³⁷ Filiálka vykazovala též nakladatelskou činnost. Ve spolupráci s Národní radou Čechů dolnorakouských (později s dolnorakouským odborem Národní rady české a Osvětovým svazem dolnorakouským) vydávala *Vídeňský národní kalendář*. První ročník tohoto kalendáře pro rok 1906 vyšel v roce 1905.

Za zřízením filiálního knihkupectví ve Vídni stála snaha proniknout na perspektivní trh, neboť zde žila početná česká menšina (podle neoficiálních odhadů až 300 000 Čechů), rekrutující se především z nižších sociálních vrstev, která se dala dobře podnikatelsky využít. Roli zde hrálo i národní hledisko. Zřízení filiálky podporovalo emancipační snahy tamějších Čechů, kterým umožňovalo bezproblémový přístup k české literatuře a časopisům. Byla tím podpořena česká kultura v hlavním městě habsburské monarchie. Ottova vídeňská filiálka přetrvala až do roku 1922, kdy byla zrušena a místo toho založena filiálka v Bratislavě.³⁸ Otto měl dokonce uvažovat o zřízení knihkupectví v centru německého knižního trhu v Lipsku. K tomu ale nedošlo.³⁹

Rok 1899 byl podstatný pro Ottu i z jiného důvodu. Na jeho konci byla totiž založena Česká grafická společnost Unie, spojené závody tiskařské a vydavatelské v Praze jako společenstvo s ručením omezeným (roku 1903 byla akcionována). Otto byl jedním z hlavních iniciátorů tohoto projektu a stal se prvním předsedou správní rady firmy. Důležité je, že Unii prodal svou knihtiskárnu a tiskl u ní posléze veškerý svůj náklad. V roce 1899 se tak stáhl z přímého knihtiskařského podnikání, v němž se nadále angažoval jen prostřednictvím Unie.⁴⁰

Ottovo čisté jmění stoupalo i v novém století. Na konci roku 1904 činilo 3 465 000 K⁴¹ a v roce 1913 zhruba 5 milionů K.⁴² Promítly se do něj nejen zisky z nakladatelského podnikání, ale nyní ve zvýšené míře i příjmy z působení v Živnostenské bance a jejích koncernových společnostech.⁴³ Shrnutí Ottova majetku a dynamiku jeho vývoje přinášejí následující tabulky. Ty dokládají jeho podnikatelský úspěch.

²⁷ ŠVEHLA 2002, s. 42.

²⁸ V Ottově archivní pozůstalosti jsou dochovány dva návrhy smlouvy – první mluví o 6 %, druhý o 6,5 %.

²⁹ LA PNP, fond Jan Otto, Korespondence-František Kohout, Koncepty smlouvy z r. 1883 o prodeji knihkupectví.

³⁰ MYŠKA 2003, s. 329; Srov. LA PNP, fond Leoš Karel Žižka, ŽIŽKA, Leoš Karel, Jan Otto očima pamětníka, 1953, s. 8.

³¹ ŠVEHLA 2002, s. 50.

³² LA PNP, fond Jan Otto, Zápisky 1882–1907, Bilance J. Otty z r. 1890.

³³ ŠVEHLA 2002, s. 50.

³⁴ LA PNP, fond Jan Otto, Zápisky 1882–1907, Bilance J. Otty z 1. 1. 1899.

³⁵ MYŠKA 2008, s. 386; České knihkupectví ve Vídni. *Národní listy* 35, 7. 4. 1895, č. 96, s. 3.

³⁶ OTTŮV ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE 1900, s. 26.

³⁷ Viz např. reklamní sdělení v tomto průvodci či v SEZNAM KNIH 1911.

³⁸ LEXIKON 2000a, s. 716.

³⁹ ŠVEHLA 2002, s. 52.

⁴⁰ K důvodům, které k tomu Ottu vedly, a k jeho turbulentnímu vztahu k Unii srov. HERC 2013, s. 76–95.

⁴¹ Od 1. ledna 1900 začala v Rakousko-Uhersku definitivně platit nová korunová měna. Jeden dřívější zlatý odpovídal nyní dvěma korunám.

⁴² LA PNP, fond Jan Otto, Zápisky 1902–1909, Bilance nakladatelství z prosince 1904; Zápisky 1907–1916, Ottův stav jmění z r. 1913.

⁴³ K Ottově působení v Živnostenské bance srov. HERC 2013, s. 96–199; Jan Otto byl v letech 1875–1916 členem správní rady Živnostenské banky, v letech 1880–1907 její místopředseda a od roku 1907 její předseda. Živnobanku rovněž zastupoval zhruba od přelomu století ve správních orgánech koncernových společností.

OTTOVO ČISTÉ JMĚNÍ (V K)

Rok	Čisté jmění
1879	200 000
1884	558 000
1890	1 017 000
1899	2 468 000
1904	3 465 000
1913	5 000 000

Zdroj: ŠVEHLA 2002, s. 44, 50; LA PNP, fond Jan Otto, Zápisníky.

NÁRŮST OTTOVA ČISTÉHO JMĚNÍ (V K)

Období	Nárůst	Ø roční nárůst
1871–1879	200 000	25 000
1879–1884	358 000	71 600
1884–1890	459 000	76 500
1890–1899	1 451 000	161 222
1899–1904	997 000	199 400
1904–1913	1 535 000	170 556

Zdroj: Sestaveno na základě předchozí tabulky.

Rozmach Ottova nakladatelského závodu potvrzuje i statistika o počtu jím vydaných publikací. Za období 1871–1881 vydal Jan Otto 191 knih o 234 svazcích, za další desetiletí 1881–1891 to bylo už 521 knih o 793 svazcích, 26 obrazů a 3 hudebniny, celkově tedy 822 publikací. Za první dvacetiletí své nakladatelské činnosti vydal Otto 1 056 publikací. Během oslav 40. výročí založení závodu měl na kontě už 4 092 publikací. Vydal proto během let 1891–1911 3 036 publikací, což znamená nárůst o 1 980 publikací oproti předcházejícímu dvacetiletí.⁴⁴ Během posledních pěti let Ottova života bylo vydáno zhruba 1 000 publikací. Celkový počet vydaných publikací za 45 let jeho nakladatelské činnosti tak dosáhl přibližně čísla 5 000.⁴⁵ Pro srovnání Vilimkovo nakladatelství vydalo do roku 1916 1 700 publikací a Topičovo do roku 1915 522 spisů a čtyři časopisy.⁴⁶ Je vidět, že Otto z hlediska kvantity produkce své dva nejvýznamnější nakladatelské konkurenty⁴⁷ výrazně převyšoval.

Obr. 3. Reklama na Ottův slovník naučný. Finanční listy 5, 31. 5. 1908, č. 22, s. 9.

Charakter ediční činnosti

Základem Ottova podnikatelského úspěchu bylo promyšlené ediční portfolio.⁴⁸ Ottovo nakladatelství postupně vyvinulo univerzální nakladatelský program – byla v něm zastoupena domáci a překladová literatura, rozličné časopisy, vědecká díla, encyklopedie nebo reprezentační díla národního charakteru atd. – kterým se obracelo na veškeré složky a sociální skupiny české národní společnosti. Příznačné však pro něj bylo, že nevydávalo literární brak, jakým byly např. tzv. krvavé romány či červená knihovna. Naopak se snažilo prostřednictvím své vydavatelské činnosti nižší vrstvy obyvatelstva vzdělávat a kultivovat. Ottův program nebyl „myšlenkově vyhraněný“, nesoustředil se na určitý „ideový okruh nebo cíl“. Znakem jeho nakladatelského podniku byl od počátku „ideový eklekticismus“ a „nakladatelský universalismus“.⁴⁹ Svou ediční produkcí se Otto snažil obsáhnout veškeré literární potřeby českého národa. Literární historik Albert Pražák roku 1911 napsal: „Ottův náklad je mi skvělý typ všestranného moderního nákladu malého národa: každý člen jeho nalezne tu zábavu a poučení a všechny možnosti vzestupného duševního života.“⁵⁰

⁴⁴ Viz SEZNAM KNIH 1911, Bibliografická statistika.

⁴⁵ ŽÍŽKA 1941, s. 436.

⁴⁶ NOSOVSKÝ 1927, s. 499, 481.

⁴⁷ Podle Aleše Zacha tvořily Ottovo, Topičovo a Vilimkovo nakladatelství „trojhvězdi pražských měšťanských nakladatelských domů zlaté éry české novodobé kultury.“ ZACH 1996, s. 29.

⁴⁸ Srov. HERC 2013, s. 66–69; PRAŽÁK 1911; ŠVEHLA 2002.

⁴⁹ THON 1935, s. 18–19.

⁵⁰ PRAŽÁK 1911, s. XX.

Obr. 4. Logo časopisu *Zlatá Praha* v roce 1907.

Již zmínění Josef Richard Vilímek ml. a František Topič neměli tak univerzální nakladatelský profil, jako byl ten Ottův. Vilímek měl sice též programově nevyhraněnou produkci, která se zaměřovala na nejširší čtenářské vrstvy, ale přece jen v jeho edičním portfoliu převažovaly překlady soudobé beletrie, literatura pro děti a mládež či populárně-naučné spisy.⁵¹ Jádrem Topičovy vydavatelské produkce byly knihy soudobých českých autorů. Později k nim byly připojeny výpravné publikace o českém výtvarném umění, populárně-naučná literatura či přeložená beletrie.⁵²

Druhým symptomatickým znakem Ottovy nakladatelské strategie se postupně stala snaha o nekonfliktnost.⁵³ V jeho edicích a časopisech byly sice zastoupeny různé umělecké směry a protichůdné názory, ale na druhou stranu se snažil ve svých publikacích vyhýbat jakýmkoliv ostrým politickým a uměleckým střetům. Byl opatrný a nechtěl vyvolat nějaké kontroverze. Z tohoto důvodu neváhal zasahovat do obsahu časopisů, pokud se od této linie chtěly odchýlit, jak např. později vzpomínal redaktor *Zlaté Prahy* Jaroslav Kvapil.⁵⁴ Obdobně Otto přestal v roce 1886 vydávat Masarykovo *Athenaeum*, které u něj vycházelo od roku 1883, když se tato kritická revue a Masaryk začali angažovat ve sporech o *Rukopisy*.⁵⁵

Pokud už byly součástí Ottova edičního programu nějaké knihy politického charakteru, tak se nejednalo o žádná kon-

troverzní či polemická díla. Příznačné je i to, že v 80. letech vydal jak řeči staročeského vůdce Františka Ladislava Riegra na půdě zákonodárných sborů,⁵⁶ tak přednášky mladočeského radikála Josefa Baráka.⁵⁷ Vidíme tedy u Otty snahu o jakési vyvažování mezi těmito dvěma konkurenčními politickými tábory. Výstižný pro způsob referování jeho nakladatelské produkce o politice je např. článek ze *Zlaté Prahy* o rekonstrukci Beckovy vlády, kdy dosavadní čeští ministři Josef Fořt a Bedřich Pacák byli v listopadu 1907 nahrazeni krajany Františkem Fiedlerem a Karlem Práškem. Čtenář se mohl dočíst: „*Daleci toho, abychom zkoumali výhody či nevýhody z této politické situace, vyplývající pro skutečný prospěch národní, zaznamenáváme prostě událost a podobiznami seznamujeme čtenáře s oběma novými zástupci českého národa v radě koruny.*“⁵⁸ Výkladní skříň Ottova nakladatelství tedy o události jen prostě informovala, aniž by připojila hodnotící komentář.

Nestrannický Ottův přístup k podnikání a snaha vyhýbat se ve svém edičním programu jakýmkoliv polemikám a kontroverzím vycházely podle mého soudu z toho, že Otto chápal své podnikání především jako službu svému národu, jako integrační národní prostředek, pomocí něhož by se zasloužil o kulturní a vědecké povznesení celého českého národa, nikoliv jen jedné jeho části, ať už staročeské, mladočeské nebo jiné. K tomu musel spolupracovat s autory a umělci

⁵¹ LEXIKON 2008b, s. 1339.

⁵² LEXIKON 2008a, s. 975.

⁵³ Detailněji viz HERC 2013, s. 69–72.

⁵⁴ KVAPIL 1932, s. 266.

⁵⁵ Srov. ŠVEHLA 2002, s. 175, 235; LA PNP, fond Jan Otto, Korespondence, T. G. Masaryk J. Ottovi 16. 5. a 26. 9. 1886; HERBEN 1935, s. 267–270.

⁵⁶ ŘEČI DRA FRANT. LADISL. RIEGRA 1883–1888.

⁵⁷ PŘEDNÁŠKY JOSEFA BARÁKA 1884–1885.

⁵⁸ *Zlatá Praha* 25, 1907–1908, č. 8, s. 93.

nejrůznějších politických a názorových proudů a jakákoliv pochybnost, že straní určité skupině, by ho mohla dostat do centra vášnivých polemik a ohrozit integrační „národní roli“. Otto se snažil svým podnikatelským působením společnost stmelovat, a to na bázi kultury a vědění, nikoliv štěpit. Stejně přistupoval i ke své veřejné a politické činnosti.⁵⁹

K těmto ideálním motivům byly přidruženy i motivy ekonomické – Otto chtěl pochopitelně najít zákazníky mezi všemi českými obyvateli bez ohledu na jejich politickou a světonázorovou orientaci. Ottův životní přístup výstižně shrnul v roce 1912, na sklonku jeho života, známý pražský advokát a Masarykův přítel Václav Bouček: „Byl jste v přední řadě obchodníkem, to znamená: mužem, který se snaží nabývat poctivě zcizitelných statků od těch, kdož je mají, a zcizovat je se ziskem těm, kdož jich potřebují. A neptal jste se nikdy, je-li Vrchlický, Jirásek atd. staro- nebo mladočech.“⁶⁰

Závěr

Do centra Ottovy podnikatelské pozornosti se postupně dostalo nakladatelství. Aby zajistil pokud možno jeho co největší rozmach, neváhal redukovat své angažmá v příbuzných podnikatelských oborech – v knihkupectví a knihtiskařství. Ottova nakladatelská firma dosáhla vrcholu činnosti a vlivu v posledním desetiletí 19. a v prvním desetiletí 20. století. Následně se dostavila jistá stagnace.⁶¹ V době, kdy se emancipovaná česká společnost stále více politicky a kulturně diverzifikovala, začal „všenárodní“ ediční program Ottova podniku ztrácet na aktuálnosti.⁶² Poslední léta Ottova života byla ve znamení velkých a nepěkných sporů v jeho rodině o to, co se stane s nakladatelským závodem po jeho smrti a kdo jej bude řídit. Starý nakladatel nebyl schopen situaci vyřešit a nezajistil svému podniku vhodného nástupce. V závěti pouze požadoval, aby nakladatelství nadále neslo jeho jméno a aby zůstalo majetkem jeho rodiny. Jak a kým mělo být po jeho smrti vedeno, to Otto neurčil. Dědický souboj následně vygradoval po jeho úmrtí v roce 1916.⁶³

Tento konflikt byl prvopočátkem úpadku slavné firmy. Po vzniku Československa nakladatelství dostatečně nezareagovalo na změněnou společenskou situaci. Neproměnilo styl práce, a i okruhem autorů zůstalo zakotveno v předválečných poměrech. Nepodařilo se mu proto najít nosný, novým poměrům odpovídající program. Výsledkem byly rostoucí finanční obtíže, které ve 30. letech skončily de facto likvidací firmy. Její oficiální konec pak nastal v roce 1949 se zrušením soukromých nakladatelství.⁶⁴

Archivní prameny:

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), fond Jan Otto – nakladatelský archiv.

Literární archiv Památníku národního písemnictví (LA PNP), fond Leoš Karel Žižka.

Státní oblastní archiv v Praze, fond Krajský soud obchodní Praha.

Tištěné prameny:

HERBEN 1935: HERBEN, Jan. *Kniha vzpomínek*. Praha: Družstevní práce, 1935.

KVAPIL 1932: KVAPIL, Jaroslav. *O čem vím. Sto kapitol o lidech a dějích z mého života*. Praha: Orbis, 1932.

OTTŮV ILLUSTROVANÝ PRŮVODCE 1900: Ottův ilustrovaný průvodce po Vídni. V Praze, Filálka ve Vídni: J. Otto, [1900].

PŘEDNÁŠKY JOSEFA BARÁKA 1884–1885: *Přednášky Josefa Baráka*, č. 1–8. Praha: J. Otto, 1884–1885.

ŘEČI DRA FRANT. LADISL. RIEGRA 1883–1888: *Řeči Dra Frant. Ladisl. Riegra a jeho jednání v zákonodárných sborech. Sv. I–IV*. Praha: J. Otto, 1883–1888.

SEZNAM KNIH 1911: *Seznam knih, časopisů, hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze, Karlovo nám. 34*. Praha: J. Otto, 1911.

ŽIŽKA 1941: ŽIŽKA, Leoš Karel. Jan Otto stoletý. *Knihkupec a nakladatel* 3 (48), 1941, s. 425–428, 434–436, 458–460, 470–472.

Tisk:

Národní listy 35 (1895).

Oesterreichische Buchhändler-Correspondenz 12 (1871).

Zlatá Praha 25 (1907–1908).

Literatura:

DOUBRAVA 1971: DOUBRAVA, Aleš. Jan Hostivít Pospíšil a jeho královehradecké nakladatelství v 1. polovině 19. století. In: *Národní obrození severovýchodních a východních Čech. Sborník příspěvků z vědecké konference, konané ve dnech 18.–20. června 1968 v Hradci Králové*. Hradec Králové: Krajské muzeum, 1971, s. 6–21.

HAUTKOVÁ 2016: HAUTKOVÁ, Monika. *Jaroslav Pospíšil – tiskař, nakladatel a knihkupec*. Praha 2016. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

HERC 2009: HERC, Svatopluk. *Jan Otto, podnikatel, politik a kulturní činitel 1841–1916*. Praha 2009. Bakalářská práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

HERC 2013: HERC, Svatopluk. *Jan Otto – podnikatel a bankovní manažer*. Praha 2013. Diplomová práce. Univerzita Karlova. Filozofická fakulta.

HERC 2018: HERC, Svatopluk. „Politisches Lied – ein garstiges Lied.“ Politická činnost nakladatele Jana Otty. In: HLA-VAČKA, Milan – BEK, Pavel et al. *Rodinné podnikání v moderní době*. Praha: Historický ústav, 2018, s. 389–405.

⁵⁹ Srov. HERC 2009, s. 28–45; HERC 2018.

⁶⁰ LA PNP, fond Jan Otto, Korespondence, [Václav] Bouček J. Ottovi 23. 7. 1912.

⁶¹ ZACH 1998, s. 19–20.

⁶² K novým trendům v oblasti tištěné kultury a vzniku populární kultury na přelomu 19. a 20. století, jež napomáhala rozbit dosavadní ideu jednotného národa, srov. MACHEK 2017.

⁶³ Srov. HERC 2013, s. 56–65.

⁶⁴ ZACH 1998, s. 20.

KNEIDL 1997: KNEIDL, Pravoslav. Jan Hostivít Pospíšil, tiskař a nakladatel východních Čech. In: PETRBOK, Václav – TYDLITÁT, Jan (edd.). *Východočeské Athény a Josef Liboslav Ziegler. Sborník příspěvků ze symposia konaného 30.–31. května 1997 v Rychnově nad Kněžnou*. Boskovice: Albert, 1997, s. 25–32.

LEXIKON 2000a: OPELÍK, Jiří (ed.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. [Díl] 3, M–Ř. Sv. I., M–O*. Praha: Academia, 2000.

LEXIKON 2000b: OPELÍK, Jiří (ed.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. [Díl] 3, M–Ř. Sv. II., P–Ř*. Praha: Academia, 2000.

LEXIKON 2008a: MERHAUT, Luboš (ed. et al.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. [Díl] 4, S–Ž, dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Sv. I., S–T*. Praha: Academia, 2008.

LEXIKON 2008b: MERHAUT, Luboš (ed. et al.). *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. [Díl] 4, S–Ž, dodatky k LČL 1–3, A–Ř. Sv. II., U–Ž, dodatky A–Ř*. Praha: Academia, 2008.

MACHEK 2017: MACHEK, Jakub. *Počátky populární kultury v českých zemích. Tištěná média a velkoměstská kultura kolem roku 1900*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2017.

MYŠKA 2003: MYŠKA, Milan et al. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století. Sv. I*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003.

MYŠKA 2008: MYŠKA, Milan et al. *Historická encyklopedie podnikatelů Čech, Moravy a Slezska do poloviny XX. století. Sv. II*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2008.

NOSOVSÝ 1927: NOSOVSKÝ, Karel. *Knihopisná nauka a vývoj knihkupectví československého*. Praha: Nákladem vlastním, 1927.

PRAŽÁK 1911: PRAŽÁK, Albert. Čtyřicet let české literatury v Ottově tisku a nákladu. In: *Seznam knih, časopisů, hudebnin a děl uměleckých, kteréž vlastním nákladem vydal J. Otto v Praze, Karlovo nám. 34*. Praha: J. Otto, 1911, s. V–XX.

ŠVEHLA 2002: ŠVEHLA, Jaroslav. *Jan Otto. Kus historie české knihy*. Jinočany: H + H, 2002.

THON 1935: THON, Jan. Nakladatel Jan Laichter. In: HORÁK, Jiří (ed.). *Jan Laichter. Život a dílo, vzpomínky a úvahy*. Praha: Svaz knihkupců a nakladatelů, 1935, s. 7–64.

ZACH 1996: ZACH, Aleš. *Stopami pražských nakladatelských domů. Procházka mizející pamětí českých kulturních dějin*. Praha: Thyrsus, 1996.

ZACH 1998: ZACH, Aleš. Jan Otto. *Knihkupec a nakladatel* 3 (17), 1998, č. 7–8, s. 19–20.

Mgr. Bc. Svatopluk Herc
Masarykův ústav a Archiv AV ČR
Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8